

Н.Ә. Ильясова

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail. nagima68@mail.ru)

Синтагма — коммуникативті грамматиканың нысаны

Мақалада синтагмалық зерттеулерге шолу жасалып, оның психолингвистикалық, семантикалық-синтаксистік, семантика-интонациялық, функционалдық бірлік ретінде қарастырылғаны айтылған. Лексикалық араласу, синтаксистік мүшелену синтагмалық зерттеулердің нәтижесі екені көрсетілген. Сонымен қатар, синтагманың коммуникативті грамматикада алатын орны анықталған. Синтагма субъектілік және объектілік субстанцияға жіктеледі. Коммуниканттар моделін анықтайтын, коммуникативті мағынаның жігін ашатын, ауызша және жазбаша тілдік қатынастың түрлерін, формасын, сөйлеу жағдаятын, сөйлеу мазмұнын анықтауға негіз болатын категория ретінде талданған.

Кілт сөздер: синтагма, субстанция, коммуниканттар моделі, тілдік субъект, жақ категориясы, предикативтік қатынас, сөйлеу мазмұны.

Кіріспе

Тіл ғылымында синтагма проблемасының ұзақ жылдарға созылған тарихы бар. Бұл антикалық дәуірден басталып, күні бүгінге дейін толық шешімін таппай келе жатқан күрделі мәселе қатарына жатады. 1920–1960 жылдары Ф. де Соссюр, С.О. Карцевский, Ш. Балли, Бодуэн де Куртанэ, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, В.Г. Адмони, т.б. сынды белгілі ғалымдардың еңбектерінде бұл мәселе әр қырынан зерттелді. Ғалымдар синтагманы сөйлеу бірлігі ретінде тануға әрекет жасап, оны орнықтырудың жолдарын тілдің құрылымдық, семантикалық, фонетикалық жүйесінен іздеді. Нәтижесінде синтагма әртүрлі аспектіде қарастырылып, оның бірнеше белгілері анықталды. Алайда синтагманы сөйлеу компоненті ретінде тануға олар толық мүмкіндік бере алмады.

Синтагма — сөйлеу ағымына түскен сөздердің байланысынан туындайтын категория. Оның белгілерін сөйлеу лингвистикасымен байланыстыра зерттеу аса қажет. Қазақ тіл білімінде синтагма мәселесі арнайы зерттелген емес. Синтагманы зерттеудің теориялық және практикалық маңызы зор. Теориялық мәні: *біріншіден*, тіл лингвистикасы мен сөйлеу лингвистикасының өзіндік ерекшеліктерін ажыратуға негіз болады; *екіншіден*, коммуникативті грамматиканың дамуына үлес қосады. Практикалық мәні: сөйлемдердің, мәтіндердің құрамындағы коммуникативтік мағынаның жігін анықтауға, тілдік бірліктерді қолдануға, аударуға, үйренуге, шешендік өнерді игеруге мол мүмкіндік береді және грамматикалық категория арқылы ойлауды дамытады. Білім алушылардың мәтіндер мен сөйлемдерге дискурстық, актуализациялық талдау жасай алуына, лингвистикалық қабілетінің дамуына үлес қосады.

Синтагма мәселесін антикалық дәуірдегі тіл және стиль теориясынан бастау алған және тілдің құрылымдық жүйесі мен коммуникативтік қызметінің байланысын көрсететін ілім ретінде тануға болады. Синтагма теориясының негізін ғалымдар оны әртүрлі аспектіде зерттеген.

Ф. де Соссюр сөздердің сөйлеу кезінде өзара байланысқа түсіп тізбектелу процесін синтагма деп атап [1], В.К. Колобаев синтагманы сөйлеу ағымының мүшеленуі нәтижесінен туындаған «психолингвистикалық бірлік» деп таниды. Сөйлеуші мен қабылдаушының интенциясына байланысты синтагма әртүрлі компоненттерден тұратынын айтады [2]. В.В. Виноградов сөйлеу арқылы берілген хабарды экспрессивті және интонациялық жақтан толықтыратын, өмір шындығының белгілі бір үзіндісін көрсететін семантикалық-синтаксистік бірлікті синтагма деп атап, олар сөйлеу барысында басқа да семантикалық-синтаксистік бірліктермен мағыналық жақтан тығыз байланыста болатынын атап көрсетті [3]. О.С. Радионова да синтагмаларды сөйлем мүшелерімен араластыруға болмайтынын айта келіп, синтагманы сөйлеудегі семантикалық-синтаксистік бірліктер деп таниды [4]. Д.А. Рамазанова мағынасы жақын сөздер бірігіп синтагма құрайтынын айта келіп, синтагма құрамындағы әрбір сөздің функционалдық және акцентологиялық дифференциациясы болатынын көрсетеді [5]. С.Г. Тер-Минасова синтагманы сөйлеу механизмінің ең маңызды аспектісі екенін айтып, толық лексикалық мағынаға ие тілдік бірліктерді сөйлеу кезінде қалай құрастыруға

болатынын көрсететін жүйе ретінде қарастырады. Туынды және күрделі сөздердің жасалуынан бастап, предикативтік байланыстағы сөздердің тіркесімділігіне дейін талдап, синтагманың құрылымдық жүйесін анықтайды. Оны тіл мен сөйлеудің, сөз тіркесі теориясы мен оны оқытудың, шет тілдерін оқыту әдістемесінің, сөйлеу мәдениетін көтерудің жолын анықтайтын теориялық ілім ретінде қарастырады [6]. М.В. Влавацкая нақты пікір алысу автоматты түрде лексикалық орналасу (лексическая размещения) мен тіркесімдер арқылы туындайтынын және жүзеге асатынын айтады [7]. Бодуэн де Куртанэнің зерттеулерінен синтагманың бірнеше белгілерін көруге болады. Олар: біріншіден, толық мағынаға ие морфологиялық жақтан бөлшектеуге келетін маңызды сөздер; екіншіден, синтаксистік жақтан бөлшектенбейтін бірлік; үшіншіден, сөйлеу барысында өзгермейтін бірнеше сөздердің тіркесімі; төртіншіден, сөйлеу барысында графикалық кідіріспен айқындалатын сөздер; бесіншіден, шығармашылық жұмыс кезінде емес, автоматты түрдегі қайталау кезінде кейбір сөйлемдердің толық синтаксистік бөлінбеу сипатына ие болуы [8]. В.Г. Адмони синтагманы фонетика-синтаксистік тұрғыдан анықтап, оны «сөйлемнің синтагмалық мүшеленуі» деп қарастырды [9; 63]. О.С. Радионова синтагмаларды сөйлем мүшелерімен араластыруға болмайтынын айта келіп, синтагманы сөйлеудегі семантика-синтаксистік бірліктер деп таниды [10]. В.В. Луцкай сөйлем құрамындағы сөздердің функционалдық эквиваленттілікке жауап беретін белгілі бір позициялық компоненті болатынын айтса [11], М. Орап сөздер белгілі бір сөйлеу жағдаятында бір-бірімен тіркесіп, тек контексте ғана мағынаға ие болатынын айтады [12]. О.В. Раева мен Е.Г. Риехакайнен синтагманың интонациялық сипатына талдау жасай келе, синтагма тексті оқу барысында семантика-интонациялық жақтан бүтін жұмсалатын бірлік деп таниды [13]. А.А. Реформатский «синтагма» терминіне қатысты ғылыми тұжырымдар әртүрлі екенін жан-жақты талдай келе, синтагманы интонацияның термині ретінде қарастыруға келіспейтінін айтады [14].

Аталған зерттеулердің барлығы да синтагма теориясының қалыптасып, дамуына өз үлесін қосуда. Әдебиеттерге шолу жасау барысында синтагманың психолингвистикамен, функционалды тіл білімімен, лексикологиямен, морфологиямен, синтаксиспен, стилистикамен тығыз байланыста екенін көреміз. Солай болуы заңды. Себебі синтагма — сөйлеу бірлігі. Сондықтан тілдің барлық саласында көрініс табады. Соның ішінде синтагманың коммуникативті грамматиканың қалыптасып, дамуына қосар үлесі зор. Коммуникативті грамматика — сөйлеу лингвистикасының бір саласы. Сөйлеу — лингвистикамен, психологиямен, тілдік қатынаспен, логикамен, философиямен т.б. тығыз байланысты өте үлкен антропологиялық ілім. Адамдар неліктен сөйлейді, әрине, ойын сыртқа шығару үшін сөйлейді. А.Байтұрсынұлының «Адамдар ойын өзі үші айтпайды. Өзге үшін айтады», - деген [15; 349 б.] тұжырымына зер салсақ, сөйлеу адамдардың тіл арқылы қарым-қатынасқа түсу жолын көрсететін ілім екеніне көз жеткізуге болады. Синтагма — сөйлеу кезіндегі сөздердің байланысуын, тізбектелуін анықтайтын бірлік. Сөйлеу кезінде сөздер грамматикалық амал-тәсілдер арқылы байланысады. Оған грамматикалық формалар арқылы және орын тәртібі арқылы байланысу жатады. Олар тек сөздердің байланысу жолдарын, жүйесін ғана көрсетіп қоймайды, синтагманың атқаратын қызметін, білдіретін мағынасын анықтайды, тілдік қатынасқа түсушілерді, олардың сөйлеу актісіндегі орнын көрсетеді. Сондықтан синтагма коммуникативті грамматиканың нысаны ретінде ерекшеленеді.

Талқы және нәтиже

Синтагманы коммуникативтік грамматиканың нысаны ретінде зерттеуде коммуникативтік принципке сүйенеміз. Коммуникативтік принцип сөйлеуші мен тыңдаушының (автор мен қабылдаушының) сөйлеу процесіндегі орнын анықтауды басшылыққа алады. Синтагма арқылы сөйлеу процесіндегі сөйлеушінің, тыңдаушының, автордың, қабылдаушының кім екенін анықтап, коммуниканттар моделін көруге болады. Оған предикативтік қатынастағы синтагмалар ғана негіз болады. Предикативті қатынастағы синтагма — заттар мен құбылыстардың қимыл-әрекеті, әртүрлі сапалық қасиеті туралы ақпарат беретін синтагмалар. Бұл синтагмаларды екі түрлі субстанцияға жіктеуге болады: 1) субъектілік субстанция; 2) объектілік субстанция.

Субъектілік субстанцияға сөйлеу мазмұны тек адаммен байланысты синтагмалар жатады. Мысалы: Мен жаздым, Мен мұғаліммін, Мен сұлумын, Мен отыздамын, Марат он бесте, т.б. Субъектілік субстанциядағы синтагмалар МЕН, СЕН, ОЛ (Асқар, Жанар, Марат т.б.) түрінде I, II, III жақта қолданылады. Синтагма құрамындағы МЕН, СЕН, ОЛ сөздерін **тілдік субъект** деп атаймыз. Олар басқа сөздермен семантикалық үйлесім тауып байланысқанда сөйлеудің мазмұны анықталады. Мысалы: Мен келдім, Сен келдің, Ол келді синтагмасының сөйлеу мазмұнына зер салсақ, тілдік

субъект (мен, сен, ол сөздері) іс-әрекеттің иесі екенін; Мен сұлумын, Сен сұлусың, Ол сұлу десек, тілдік субъект сындық сапаның иесі; Мен жиырмадамын, Сен жиырмадасың, Ол жиырмада десек, тілдік субъект сандық сапаның иесі; Мен дәрігермін, Сен дәрігерсің, Ол дәрігер дегенде тілдік субъект кәсіптің (мамандықтың) иесі екенін көреміз.

Субъектілік субстанциядағы синтагмалар **сөйлеуші мен тыңдаушының моделін** анықтайды. Сөйлеу ағымында I жақтағы синтагмалар жұмсалса, синтагма құрамындағы МЕН субъектісі өзінің қимыл-әрекеті немесе сапасы туралы ақпарат беріп тұрған сөйлеуші болады. Мен жаздым десе, Мен сөзі сөйлеуші ретінде жұмсалады. Тыңдаушы басқа адам. Адам өзі туралы ақпаратты өзіне айтпайды, тек қасында тыңдаушы басқа адам болса ғана айтады. Сондықтан I жақтағы синтагманың коммуникативтік моделін былайша көрсетуге болады: МЕН сөйлеуші — БАСҚА адам тыңдаушы. Бұл модель сөйлеушінің де, тыңдаушының да сөйлеу актісіне көзбе-көз қатысып тұратынын көрсетеді.

Сөйлеу ағымында II жақтағы синтагмалар жұмсалса, синтагма құрамындағы СЕН субъектісі өзінің қимыл-әрекетін немесе сапасын басқадан естіп тұрған тыңдаушы болады. II жақтағы синтагманың коммуникативтік моделі: СЕН тыңдаушы — БАСҚА АДАМ сөйлеуші. Сен жаздың десе, СЕН субъектісі өзінің әрекетін басқа адамнан естіп тұрғанын көреміз. Мұнда да сөйлеуші мен тыңдаушы сөйлеу актісіне көзбе-көз қатысып тұрғаны белгілі.

Сөйлеу ағымында III жақтағы синтагмалар жұмсалса, синтагма құрамындағы ОЛ (немесе Асқар, Марат) субъектісі сөйлеуші де емес, тыңдаушы да емес. ОЛ бөгде адамдардың өзара сөйлесуіне, сөйлеу актісіне түсуіне себеп болған АГЕНС. Бөгде адамдар сөйлеу актісіне қатыспаған адамның қимыл-әрекеті немесе сапасы туралы ақпарат алмасады. Бұл синтагманың коммуникативтік моделі: ОЛ агенс — БӨГДЕ АДАМ сөйлеуші — БӨГДЕ АДАМ тыңдаушы.

I-II жақтағы синтагмада адам аттары (жалқы есімдер) қолданылмайды. Олардың орнына мен, сен орынбасар сөздері қолданылады. Мен ойладым; Сен ойладың. Оның себебі де синтагманың коммуникативтік сипатымен байланысты. I жақтағы синтагмада сөйлеуші өзінің іс-қимылы туралы өзі ақпарат береді дегенбіз. Ал әркім өзі туралы ақпаратты өзінің атын айту арқылы бере алмайды. Мәселен, *сіздің атыңыз Марат болса*, өзіңіз туралы ақпаратты *Марат ойладым* түрінде жеткізе алмайсыз. Өйткені адам өзі туралы ақпаратты өзіне емес, басқа адамға айтады. Сондықтан бұрын аталып қойған өзінің атының орнына мен сөзін қолданады (Мен ойладым).

II жақтық синтагмада басқа адамның іс-қимылы туралы ақпаратты сол әрекеттің иесі болып тұрған адамның өзіне жеткізеді дедік. Ақпарат көзі болған іс-қимылдың иесі тыңдаушы болғандықтан, сөйлеуші оның аты туралы өзіне мәлімет бермейді, оның қимыл-әрекеті туралы мәлімет беруді мақсат етеді. Сондықтан тыңдаушыға бұрын қойылған өзінің атын емес, оның орнына орынбасар сен сөзін қолданады. Сіздің тыңдаушыңыздың аты *Дина* болса, оның іс-қимылы туралы ақпаратты өзіне жеткізу үшін *Дина ойладың* түрінде емес, *сен ойладың* түрінде жеткіземіз.

Объектілік субстанцияға қатысты синтагмалар адамнан тыс заттар және құбылыстармен байланысты қолданылады. Мысалы: *Жел соқты; Бейбітшілік орнады; Су тасыды, Телефон шырылдады* т.б.

Бұл синтагманың ерекшелігі: *біріншіден*, тек III жақта қолданылады, ешқашан I, II жақта қолданылмайды; *екіншіден*, әр заттың атауы өз орнымен жұмсалады; *үшіншіден*, синтагма құрамынан коммуниканттар көрінбейді.

Синтагма адамнан басқа заттар мен құбылыстар туралы айтылатын ойды білдіретіндіктен, ойдың иесі автор ретінде қызмет атқарып, сөйлеу актісінен тыс тұрады. Автордың коммуникациядағы орны сөйлеу жағдаятымен байланысты анықталады. Синтагма күнделікті қарым-қатынасқа байланысты сөйлеу жағдаятында қолданылса, автор мен тыңдаушы көзбе-көз тілдесіп, сөйлеу актісіне тікелей қатысып тұрады. Мысалы: *Жаңбыр жауып тұр. Күн суытты*, т.б. Керісінше синтагма философиялық, ғылыми, эмоционалдық, экспрессивтік қызмет атқарса, сөйлеу жағдаяты біріншіден, жазбаша формаға сүйенеді. Автор тыңдаушымен тікелей қарым-қатынаста болмайды. Терең ойын қағазға түсіреді немесе жадына жазады. Мысалы: *фотосфера анықталды, комета — мұз кесектері* сияқты ғылыми мазмұндағы синтагмалар; *көлеңке бауырға кіріп кетті (күн қатты ыстық дегенді білдіреді)* сияқты көркем мазмұндағы окказионал синтагмалар т.б. жазба тіл арқылы қолданылады және жазу, оқу арқылы қабылданады. Сондықтан объектілік субстанциядағы синтагмалардың коммуникативтік моделі: АВТОР — ҚАБЫЛДАУШЫ болады.

Автор өз ойын тек жазу әрекеті арқылы жарыққа шығарады. Ондағы мақсат өз ойын сақтау, дамыту, баршаға дұрыс жеткізу, тарату. Ой шынайы, сенімді, түсінікті болуы үшін тілдік білім

(құзыреттілік) мен интеллектуалдық қабілет үндесім табуы керек. Осы талаптар орындалған жағдайда жазылған ой өз оқырманын табады. Нәтижесінде жазбаша тілдік қатынас орнайды. Жазбаша тілдік қатынас араға сағаттар, жылдар, ғасырлар салып жүзеге аса береді. Себебі коммуниканттар жазбаша сөйлеген адаммен (автормен) жазылған таңба арқылы тілдік қарым-қатынасқа түседі. Автор ойын жазып жеткізеді, оқырман оқып қабылдайды.

Қорыта келгенде, синтагма құрамынан коммуниканттар моделін анықтаудың маңызы зор. Бұл коммуникативті грамматиканың дамуына; коммуниканттардың сөйлеу актісіндегі орнын анықтауға, сөйлеу жағдаяты мен сөйлеу формаларының байланысын анықтауға, ауызша тілдік қатынас пен жазбаша тілдік қатынас теориясының дамуына өз үлесін қосады.

Эксперимент

Синтагмалық зерттеулер тілді оқытуда, үйретуде коммуникативтік, функционалдық (семантикалық) тапсырмалар құрастыруға, грамматикалық категориялар арқылы білім алушылардың креативті ойлау қабілетін дамытуға зор үлес қосады. Синтагманы коммуникативті грамматиканың нысаны екенін практикалық тұрғыдан дәлелдеу үшін төмендегідей тапсырмалар беруге болады.

1-тапсырма 3 деңгейден тұрады:

1-деңгей. Берілген синтагмаларды пайдалана отырып, төмендегі тапсырманы орындаңыздар. *Мен шықтым, Сен шықтың, Ол шықты; Гүл шықты, Гүл шығады; Гүл шыққан; Мен шығамын, Сен шығасың, Ол шығады; Күн шықты, Күн шығады, Күн шыққан. Мен шыққанмын; Сен шыққансың; Ол шыққан; Ай шықты, Ай шығады, Ай шыққан.*

1.1 Сөйлеуші өзінің ісі туралы ақпарат беріп тұрған синтагмаларды тауып, қасыңыздағы адаммен кезектесіп айтыңыз.

1.2 Тыңдаушы өз іс-әрекетін басқадан естіп тұрғаны туралы ақпарат беретін синтагмаларды тауып, қасыңыздағы адаммен кезектесіп айтыңыз.

1.3 Басқа адамның іс-әрекеті туралы ақпарат беретін синтагмаларды тауып, бір-біріңізге кезекпен айтыңыздар.

2-деңгей. А) «Шығу» іс-әрекетінің сөйлеп тұрған уақыттан сәл ғана бұрын болғанын білдіретін синтагмалар қатарын тауып, оны қандай грамматикалық формалар білдіріп тұрғанын анықтаңыздар. В) «Шығу» іс-әрекетінің сөйлеп тұрған уақытта болмағанын, енді болатынын білдіретін синтагмаларды тауып, оны қандай грамматикалық формалар білдіріп тұрғанын анықтаңыздар. С) «Шығу» іс-әрекетінің сөйлеп тұрған уақыттан әлдеқайда бұрын болып кеткенін білдіретін синтагмаларды тауып, оның қандай грамматикалық формалар білдіріп тұрғанын анықтаңыздар.

3-деңгей. Әр синтагманың қандай грамматикалық амал-тәсілдер арқылы байланысқанын анықтаңыздар (қажет болған жағдайда оқытушының көмегіне жүгінуге болады).

2-тапсырма 3 деңгейден тұрады:

1-деңгей. Сөйлеу объектісі адам болатын синтагмаларды анықтаңыздар. *Күн жылыды. Мен қуандым. Қар еріді. Су ақты. Асан келді. Құстар келді. Оқушылар ән салды. Сен көрмедің.*

2-деңгей. Сөйлеу объектісі адам болған синтагмалардың қандай ақпараттық семантика беріп тұрғанын анықтаңыздар.

3-деңгей. Синтагма құрамынан коммуниканттар моделін анықтаңыздар.

3-тапсырма 3 деңгейден тұрады.

1-деңгей. Сөйлеу объектісі адамнан басқа заттар мен құбылыстар болатын синтагмаларды анықтаңыздар. *Мен көрдім. Аспан ашық. Күн шықты. Ауа таза. Гүлдер өсіп тұр. Көбелектер ұшып жүр. Сен отырсың. Балалар ойнап жүр.*

2-деңгей. Синтагмалардың қандай ақпараттық семантика беріп тұрғанын анықтаңыздар.

3-деңгей. Синтагма құрамынан коммуниканттар моделін анықтаңыздар.

Қорытынды

Синтагманы коммуникативтік грамматиканың нысаны ретінде тануға мына факторлар себеп болады:

біріншіден, адамдар сөйлегенде ойын өзі үшін емес басқалар үшін айтады. Олар айтылған ойды қиналмай түсінуі үшін әр сөздің мағынасын, семантикасын, атқаратын қызметін біліп, сөздерді дұрыс байланыстыруы керек;

екіншіден, адамдар өзі немесе төңірегі жайлы білгенін айту үшін сөйлейді. Ол үшін білген нәрселерінің атын білдіретін сөздерді қолданады. Бұл кезде сөздерді қолданудың динамикасы артып, сөздер дербес күйінде емес, өзара комбинацияланып, ойды білдірудің бөлшектері ретінде жұмсалады;

үшіншіден, синтагма сөйлеу кезіндегі мағынаның жігін ашуға қызмет атқарады. Айтылатын ойдың мағыналық бөлшектері ретінде жұмсалады. Әрбір синтагманың өзіне тән коммуникативтік семантикасы болады. Олар айтылатын ойға қатысты ақпаратты жеткізуге мүмкіндік береді;

төртіншіден, синтагма құрамындағы қосымшалардың (жұрнақтар мен жалғаулар) атқаратын қызметі зор. Олар ақпараттың мазмұнын, коммуниканттардың сөйлеу әрекетіндегі орнын, ақпаратқа қатысын көрсетеді;

бесіншіден, синтагма адамдардың тілдік қатынасқа түсу жолдарын айқындауға мүмкіндік беретін құбылыс. Сөйлеуші//тыңдаушы моделін айқындайтын синтагмалар адамдардың ауызша тілдік қатынасқа түскенін білдіреді. Автор//қабылдаушы моделін айқындайтын синтагмалар адамдардың жазбаша тілдік қатынасқа түсетінін көрсетеді.

Қорыта келгенде, синтагма сөйлеу лингвистикасының бір саласы коммуникативті грамматиканың нысаны болып табылады. Синтагма грамматиканың антропоэлекті лингвистикамен, функционалды лингвистикамен, прагмалингвистикамен, лингводидактикамен тығыз байланысты категория деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Соссюр Фердинанд де. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. — 432 с.
- 2 Колобаев В.К. Подвижность границ синтагмы: следствие для лингвистического и методического прогнозирования [Электронный ресурс] / В.К. Колобаев // СПбГМА. — СПб., 1996–2008. — Режим доступа: <http://www.mechnik.spb.ru/latpb3.htm>.
- 3 Виноградов В.В. Понятие синтагмы в синтаксисе русского языка / В.В. Виноградов // Вопросы синтаксиса современного русского языка. — М.: Наука, 1950. — С. 205–231.
- 4 Радионова О.С. К вопросу о кодификации произношения современного немецкого языка / О.С. Радионова // Изв. высш. учеб. зав. Поволжский регион. Гуманитарные науки. — Пенза, 2012. — № 4. — С. 109–113.
- 5 Рамазанова Д.А. Синтагма как лингводидактическая проблема / Д.А. Рамазанова // Дагестан. гос. пед. ун-т // Изв. ДГПУ. — 2009. — № 1. — С. 96–98.
- 6 Тер-Минасова С.Г. Синтагматика речи: онтология и эвристика: общая и английская синтагматика составных номинативных групп / С.Г. Тер-Минасова. — 2-е изд. — М.: URSS; ЛИБРОКОМ, 2009. — 200 с.
- 7 Влавацкая М.В. Комбинаторная лингвистика: аспекты изучения сочетаемости слов / М.В. Влавацкая. — Новосибирск: НГТУ, 2016. — 244 с.
- 8 Бодуэн де Куртенэ И.А. Лекции по введению в языковедение / И.А. Бодуэн де Куртенэ. — М.: ЛКИ, 2010. — 216 с.
- 9 Адмони В.Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка / В.Г. Адмони. — М.: Высш. шк., 1963. — 336 с.
- 10 Радионова О.С. К вопросу о синтагме и средствах ее реализации / О.С. Радионова // Вестн. Саратов. гос. юрид. акад. — 2014. — № 5. — С. 171–178.
- 11 Луцкая В.В. Заполнение позиционного состава предложения по принципу функциональной эквивалентности: интроспективный анализ в русле экспликационной грамматики / В.В. Луцкая. — Донецк, 2010. — 254 с.
- 12 Орап М. Синтагма как единица анализа речевого опыта [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://amazonaws.com/academia.edu/documents/42620508/eejpl_journal_2_1_2015.pdf
- 13 Раева О.В. Синтагма и сегментация устной спонтанной речи / О.В. Раева, Е.Г. Риехакайнен // Вестн. Перм. ун-та. Российская и зарубежная филология. — 2015. — Вып. 4 (32). — С. 14–20.
- 14 Реформатский А.А. Фонология и морфонология. Избранные работы: учеб. пос. для вузов (Сер. автор. учеб.) / А.А. Реформатский, М.А. Реформатская. — М.: Изд-во «Юрайт», 2018. — 299 с.
- 15 Байтұрсынов А. Сөйлеу әуезділігі / А. Байтұрсынов // Ақ жол. Өлеңдер мен тәржімалар. Мақалалар және әдеби зерттеу. — Алматы: Жалын, 1991. — 460 б.

Н.А. Ильясова

Синтагма — объект коммуникативной грамматики

В статье представлен обзор синтагматических исследований, в которых синтагма определяется как психолингвистическая, семантико-синтаксическая, семантико-интонационная, функциональная единица. Указывается, что лексическое смешивание и синтаксическое расчленение являются результатом синтагматических исследований. Вместе с тем данная статья дает определение той роли, которую за-

нимает синтагма в коммуникативной грамматике. Синтагма делится на две большие категории: субъективные и объективные субстанции. Она характеризуется как главная категория, которая определяет модель коммуникантов, раскрывает суть коммуникативного значения, выявляет виды, форму, речевую ситуацию и значение устного и письменного речевого соотношения.

Ключевые слова: синтагма, субстанция, модель коммуникантов, языковой субъект, категория лиц, предикативное соотношение, речевой смысл.

N.A. Ilyassova

Syntagma as an object of communicative grammar

The article reviews syntagmatic research and defines syntagma as psycholinguistic, semantic-syntactic, semantic-intonational, functional unit. It is indicated that lexical mixing and syntactic dismemberment are the result of syntagmatic studies. At the same time, this article gives a definition of the role that syntagma plays in communicative grammar. Syntagma is divided into two broad categories: subjective and objective substances. It is characterized as the main category that defines the model of communicants, reveals the essence of communicative meaning, and reveals the types, form, speech situation and the meaning of the oral and written speech correlation.

Keywords: syntagma, substance, model of communicants, linguistic subject, category of persons, predicative relation, speech meaning.

References

- 1 Sossúr, Ferninand de (1999). *Kurs obshchei linhvistiki [General Linguistics Course]*. Ekaterinburg: Izdatelstvo Uralskoho universiteta [in Russian].
- 2 Kolobaev, V.K. (1996–2008). Podvizhnost hranits sintahmy: posledstvie dlia linhvisticheskoho i metodicheskoho prohnzirovaniia [Mobility of Syntagma Borders: Implications for Linguistic and Methodological Forecasting]. SPbHMA. Saint Petersburg. *mechnik.spb.ru*. Retrieved from <http://www.mechnik.spb.ru/lat/pb3.htm> [in Russian].
- 3 Vinogradov, V.V. (1950). Poniatie sintahmy v sintaksise russkogo yazyka [The concept of Syntagma in the syntax of the Russian language]. *Voprosy sintaksisa sovremennoho russkogo yazyka — Questions of syntax of modern Russian*, 205–231. Moscow: Nauka [in Russian].
- 4 Radionova, O.S. (2012). K voprosu o kodifikatsii proiznosheniia sovremennoho nemetskogo yazyka [On the question of codification of the pronunciation of modern German]. *Izvestia vysshnykh uchebnykh zavedenii Povolzhskii rehiion. Humanitarnye nauki — News of higher educational institutions of the Volga region. Humanities*, No. 4, 109–113. Penza [in Russian].
- 5 Ramazanova, D.A. (2009). Sintagma kak linhvodidakticheskaia problema [Syntagma as a linguodidactic problem]. *Dahestanskii gosudarstvennyi pedahohicheskii universitet. Izvestia DHPU — Dagestan State Pedagogical University. News DGPU*, No. 1, 96–98 [in Russian].
- 6 Ter-Minasova, S.G. (2009). *Sintahmatika rechi: ontolohiia i evristika: obshchaia i anhliiskaia sintahmatika sostavnykh nominativnykh hrupp [Speech syntagmatics: ontology and heuristics: general and English syntagmatics of composite nominative groups]*. (2d ed.). Moscow: URSS; LIBROKOM [in Russian].
- 7 Vlavatskaia, M.V. (2016). *Kombinatornaia linhvistika: aspekty izucheniiia sochetaemosti slov [Combinatorial Linguistics: Aspects of Learning Word Compatibility]*. Novosibirsk: NGTU [in Russian].
- 8 Boduen de Kurtene, I.A. (2010). *Leksii po vvedeniiu v yazykovedenie [Lectures on the introduction to linguistics]*. Moscow: LKI [in Russian].
- 9 Admoni, V.G. (1963). *Vvedenie v sintaksis sovremennoho nemetskogo yazyka [Introduction to the syntax of modern German]*. Moscow: Vysshiaia shkola [in Russian].
- 10 Radionova, O.S. (2014) K voprosu o sintahme i sredstvakh ee realizatsii [On the issue of syntagma and means of its implementation]. *Vestnik Saratovskoi gosudarstvennoi yuridicheskoi akademii — Bulletin of the Saratov State Law Academy*, No. 5, 171–178 [in Russian].
- 11 Lushchai, V.V. (2010). *Zapolnenie pozitsionnoho sostava predlozheniia po printsipu funktsionalnoi ekvivalentnosti: introspektivnyi analiz v rusle eksplikatsionnoi hrammatiki [Filling the positional composition of a sentence according to the principle of functional equivalence: introspective analysis in line with explication grammar]*. Donetsk [in Russian].
- 12 Orap, M. (2015). Sintagma kak edinita analiza rechevoho opyta [Syntagma as a unit of analysis of speech experience]. *amazonaws.com*. Retrieved from http://amazonaws.com/academia.edu/documents/42620508/ejpl_journal_2_1_.pdf [in Russian].
- 13 Raeva, O.V., & Riehakainen, E.G. (2015). Sintagma i sehmentatsiia ustnoi spontannoi rechi [Syntagma and segmentation of spontaneous oral speech]. *Vestnik Permskoho universiteta. Rossiiskaia i zarubezhnaia filolohiia — Bulletin of Perm University. Russian and foreign philology*, 4 (32), 14–20 [in Russian].
- 14 Reformatskii, A.A., & Reformatskaia, M.A. (2018). *Fonolohia i morfonolohia. Izbrannye raboty [Phonology and morphology. Selected works]*. Moscow: Izdatelstvo «Yurait» [in Russian].
- 15 Baitursynov, A. (1991). Soileu auezdilili [Melody of speech]. Ak zhol. Olender men tarzhimalar. Makalalar zhane adebi zertteu — White road. Poems and translations. Articles and literary research, 460. Almaty: Zhalyn [in Kazakh].